

HISTRIA

2020

MUZEUL
DE ISTORIE
NAȚIONALĂ ȘI
ARHEOLOGIE
CONSTANȚA

GHID
ILUSTRAT

**MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ
ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA**

**GHID
ILUSTRAT**

HISTRIA

2020

COPERTA I: *Imagine din cartierul roman târziu (Domus).*

**COPERTA IV: *Friză cu divinități
(epoca elenistică)***

**COORDONARE ȘTIINȚIFICĂ:
LIVIA BUZOIANU
CONSTANTIN CHERA**

**FOTOGRAFII:
Olțița Țitei**

**DESENE:
Elena Cuzmin**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BUZOIANU, LIVIA

Ghid Histria/Livia Buzoianu, Constantin Chera -
Constanța: Ex Ponto, 2020

ISBN: 978-973-644-571-2

I Chera Constantin

94 (498 Histria)

**PREGĂTIREA FORMEI, TIPAR OFFSET ȘI LEGĂTORIE
Tipografia INFCON S.A.-Constanța**

ISBN: 978-973-644-571-2

© MINAC 2020

Pe malul lacului Sinoe, „la o depărtare de 500 de stadii de gura sacră a Istrului”, după notația lui Strabon, se află cetatea Histria – prima colonie greacă de pe țărmul de vest al Pontului Euxin și cel mai vechi oraș de pe teritoriul țării noastre.

Întemeiată pe la mijlocul secolului al VII-lea a.Chr., în timpul Olimpiadei XXXI (657 a.Chr.), după Eusebius, - sau în ultimele decenii ale aceluiași secol, după interpretarea informației din Pseudo-Skymnos – de coloniști din Milet, Histria a avut o dezvoltare neîntreruptă atât în perioada greacă, cât și în cea romană, reprezentând pentru multă vreme cel mai însemnat centru economic și cultural de la gurile Dunării. Fixarea coloniștilor pe țărmul actualei lagune Sinoe, altădată golf deschis, la o distanță relativ mică de gura cea mai de sud a Dunării – actualul braț Sf. Gheorghe, în antichitate Peuce – și la o distanță încă și mai mică de Dunavățul altădată navigabil, se justifică, pe de o parte, prin condițiile prielnice pentru pescuit, iar pe de alta, prin ușurința cu care, pornind de aici, pe drumuri de apă, se putea pătrunde în interiorul pământului getic.

Colonizarea a însemnat, în fapt, declanșarea

◆ Noua clădire a muzeului Complexului arheologic Histria.

unui important fenomen istoric, în virtutea căruia comunități omenești aflate pe trepte diferite de dezvoltare socială, au intrat în legături multiple, influențându-se reciproc. Acest lucru s-a întâmplat și cu grecii stabiliți pe coasta vest-pontică, intrați de la început în relații strânse cu populația băștinașă traco-getică.

Integrând istoria Histriei la istoria pământului dintre Dunăre și Mare, se remarcă aceleași elemente de cultură materială cuprinzând toate vârstele de dezvoltare ale omenirii, de la paleolitic și neolitic până la feudalismul timpuriu. Dovezile cele mai vechi ale existenței unor comunități umane în apropierea Histriei datează din paleoliticul mijlociu (120000-35000 a.Chr.) și superior (35000-10000 a.Chr.) și sunt legate de descoperirile arheologice de la Cheia și Târgușor.

În epoca neolitică sunt notate în zonă descoperiri de unelte și vase aparținând culturilor Hamangia (cca. 4200-3700 a.Chr.) și Gumelnița (3700-3200 a.Chr.) la Baia-Hamangia, Ceamurlia, Lunca, Istria, Tariverde, Grădina etc. Numeroase urme materiale sunt dovada unei locuiri dense și durabile aici, datorită unei economii în care predominante erau cultivarea plantelor și creșterea animalelor.

Perioada de trecere la epoca bronzului este marcată de prezența ceramicii aparținând culturilor Cernavodă I, II și III descoperită la Histria și în alte locuri din Dobrogea (cca. 3200-2400 a.Chr.).

În epoca bronzului (2000-1200 a.Chr.) și în prima epocă de fierului (1200- sfârșitul sec. V a.Chr.), în Dobrogea se dezvoltă o cultură caracteristică, la

început tracică, iar apoi, getică. Ceramica tracică din prima epocă a fierului (Hallstatt), caracteristică culturii Babadag II și III (sec. XI-VII a.Chr.), este dovada faptului că populația băștinașă tracică dezvoltase pe întregul teritoriu dintre Dunăre și Mare precum și la nord de flaviu, într-o perioadă anterioară colonizării grecești, o cultură proprie și originală. În împrejurimile Histriei și pe întregul litoral exista la sfârșitul sec. VII a.Chr. și începutul sec. VI a.Chr. o populație autohtonă capabilă, cel puțin prin vârfurile ei, să prețuiască noile elemente de cultură materială oferite de greci. În acest sens trebuie explicată atât prezența foarte timpurie (ultimul sfert al sec. VII și al doilea sfert al sec. VI a.Chr.) a ceramicii grecești în mediul autohton de la Nuntași și Tariverde, cât și prezența elementului autohton în mediul grecesc-arhaic histrian. Descoperiri grecești în mediul autohton sunt cele semnalate la Corbu de Sus, Nuntași, Istria-sat și Istria-pod, Sarinasuf.

După un model urban cunoscut în lumea colonială orașul grecesc Histria era format din două unități distincte, fiecare înconjurată de câte o incintă proprie. Pe platoul din vestul cetății se afla așezarea civilă, înconjurată de cea mai veche linie fortificată identificată, circumscriind totodată cea mai mare suprafață locuită (cca. 60 ha). Tot aici, în sectorul convențional denumit X, au apărut urme de locuire intensă (resturi de locuințe și gropi cu un bogat material ceramic).

În limita de vest a platoului au fost descoperite ateliere ceramice, a căror funcționare durează din

sec. VI a.Chr. până la sfârșitul epocii elenistice.

A doua zonă, situată pe acropola histriană, reprezintă unul din sectoarele de maximă importanță în viața cetății: „zona sacră”, având în apropiere, probabil, și o agora. Aici au ieșit la iveală resturile a trei temple, dintre care unul dedicat lui Zeus, altul Afroditei, în sfârșit, al treilea, cel mai vechi, unei divinități neidentificate, (Apollon?) precum și fragmente arhitectonice de piatră și de teracotă cu dedicații către Afrodita, datând din prima jumătate a sec. VI a.Chr. O a doua zonă sacră este posibil să fi funcționat la sud de acropolă.

7

Noua colonie întreține intense legături comerciale cu marile orașe grecești din sud, mai ales cu Milet, Rhodos și Samos, Clazomene, Corinth și Athena. O serie de documente ceramice din grupa „rhodiană” și din categoria vaselor corinthiene și atheniene „cu figuri negre” se datează deja la sfârșitul sec. VII – începutul sec. VI a.Chr. Odată cu acest secol, importurile ceramice se diversifică considerabil, categoria cea mai importantă fiind aceea a ceramicii din Grecia orientală.

În același timp, majoritatea populației locuind platoul din vestul cetății (sector X) se dedică tot mai mult unor ocupații artisanale diverse: prelucrarea metalelor prețioase, a sticlei și, în special, producerea unei categorii ceramice locale menite să sporească puterea economică a noii colonii. Către sfârșitul sec. VI a.Chr. și primul deceniu al sec. V a.Chr., Histria cunoaște o distrugere violentă datorată, probabil, raidurilor scitice care au urmat retragerii armatelor persane ale lui Darius.

În perioada clasică (sec. V-IV a.Chr.) un nou zid de incintă reduce suprafața orașului, timp în care zona „extra-murană” continuă să fie intens locuită de o populație ale cărei ocupații principale erau producția artizanală și comerțul cu amănuntul. Această populație, care își câștigase un loc însemnat în viața economică histriană, a dat o adevărată luptă împotriva oligarhiei aristocratice a primilor „întemeietori”, pentru cucerirea puterii politice. Evenimentul, consemnat și în „Politica” lui Aristotel, s-a desfășurat pe la mijlocul sec. V a.Chr. și a avut ca rezultat instaurarea aici a unui regim democratic.

Probabil în jurul aceleiași date cetatea aderă și la Liga maritimă athenienă. În schimbul grânelor, care luau în mare parte drumul Pireului, a viteilor, peștelui, a pieilor și mierei, piețele vest-pon-tice sunt „invadate” acum de produsele ceramice attice. În același timp producția ceramicii locale se intensifică și se diversifică în forme menite să înlocuiască recipiente altădată importate. Această transformare a Histriei în centru de producție îi dă posibilitatea să emită pe la jumătatea sec. V a.Chr., monedă proprie, care va circula de la această dată și în nordul Mării Negre, la Chersones și Olbia, în interiorul Dobrogei și, urmând linia Dunării și a principalilor ei afluenți, va pătrunde adânc în ținuturile locuite de geto-daci. Stadiul înalt de dezvoltare la care a ajuns orașul în acea vreme se reflectă mai ales în monumentele sale sacre. De acum datează templul reconstruit al lui Zeus în ipostaza de protector al cetății (Zeus Polieus). O

serie de altare, baze de stele sau piese votive aparțin perioadei clasice a zonei sacre, imediat după distrugerea de la sfârșitul sec. VI a.Chr. La fel ca toate cetățile portuare ale Greciei și, în primul rând, ca metropola ei, Miletul, Histria trebuie să fi dispus de un centru administrativ și un centru comercial ale căror amplasamente viitoarele cercetări arheologice urmează să le dea la iveală.

O nouă distrugere are loc în a doua jumătate a sec. IV a.Chr., perioadă tulburată de încercarea primului val de sciți de a se stabili la sudul Dunării și de răzvrătirile cetăților pontice aliate împotriva stăpânirii macedonene a lui Lysimach în Dobrogea.

Din nou refăcut, orașul se implică în evenimente politice ce vizează zona vest-pontică: este aliat cu Callatis în așa-numitul „război al Tomisului” de la mijlocul sec. III a.Chr., iar în sec. II a.Chr. acordă ajutor Apolloniei Pontice în confruntarea acesteia cu Messambria. Activitățile economice continuă să se desfășoare, deși, pe plan intern, apar semne de criză și cetatea își sporește dependența de geții vecini. La aceasta a contribuit și pătrunderea triburilor prădalnice de războinici celți în Balcani și a bastarnilor la gurile Dunării. Dintre mărturiile care se referă la epoca elenistică, cea mai mare însemnătate o au inscripțiile care vorbesc, pentru sec. III a.Chr., de alianța politică cu Zalmodegikos, căpetenie locală, și de un tratat cu clauze economice și politice, încheiat la începutul sec. II a.Chr. cu un alt rege al geților, Rhemaxos. Către aceeași vreme, situația economică a orașului întâmpină dificultăți

♦ Statuete de epocă romană dintr-un atelier local.

de natură s-o determine să apeleze la ajutorul unui alt important oraș vest-pontic: Callatis.

Deși monumentele din această vreme sunt în mare parte acoperite de ruinele orașului roman-târziu, s-a putut totuși identifica traseul zidului

de incintă al acropolei din perioada elenistică, iar în zona sacră vestigiile unui mic templu doric de marmură de Thasos închinat Marelui Zeu (sec. III a.Chr.). Numărul templelor în ultimele veacuri dinaintea erei creștine trebuie să fi fost însă mai mare. Unele sunt lămurit menționate în inscripții: templul lui Apollon Ietros (Tămăduitorul), templul Muzelor, templul Cabirilor din Samothrake. Altele pot fi numai postulate: templul Afroditei Marine, templul lui Dionysos Dătătorul-de-roadă, ori puse în legătură cu activitatea unor constructori străini.

Așezarea din sectorul X își continuă existența; recente cercetări au permis identificarea aici a resturilor unui mic sanctuar și a unei importante artere de circulație pe direcția est-vest, largă de cca. 12 m.

De o mențiune specială se învrednicește abundenta producției de statuete de lut, înfățișând figuri divine în ipostaze deja consacrate.

Ultimele două secole înaintea erai creștine reprezintă pentru cetățile grecești din bazinul pontic o epocă de încercări în cursul căreia, întehite de primejdii externe, frământările lăuntrice îmbracă un caracter permanent. În mare, două evenimente sunt notabile pentru perioada de la începutul și, respectiv, mijlocul sec. I a.Chr.: apariția armatelor romane care, în anul 72 a.Chr., sub comanda lui M.Terentius Varro Lucullus, scot coloniile grecești de pe coasta de vest a Mării Negre de sub influența lui Mithridates VI Eupator și le atrag în sfera de alianță a Romei; al doilea mare eveniment îl constituie cuprinderea acestor colonii în statul dac centralizat creat de Burebista. În cursul campaniilor ce aveau să-i aducă

stăpânirea cetăților pontice, către mijlocul sec. I a.Chr., Burebista n-a lăsat să-i scape vechea colonie milesiană în ciuda împrejurării că evenimentul nu este lămurit consemnat în vreun izvor. După moartea lui Burebista și la sfârșitul sec. I a.Chr., se încheie o etapă importantă din istoria Histriei – aceea în care cetatea dusesse o politică de sine stătătoare – și începe alta, la fel de importantă și bogată în implicații economice, sociale și politice: cuprinderea Dobrogei în granițele Imperiului Roman.

Sub stăpânirea romană, securitatea regăsită la adăpostul limes-ului dunărean îngăduie locuitorilor, mai numeroși acum decât oricând, să-și reia ocupațiile în cadrul unei autonomii nominale. Cum reiese dintr-un important document epigrafic din anul 100 p.Chr. – „Horothesia” lui Laberius Maximus, care consemna hotarele și drepturile cetății-, centrul de greutate al vieții economice histriene consta în exploatarea teritoriului agricol și în pescuit. Încă de la început cetatea aderă la cultul imperial și un locuitor al Histriei cu numele de Papas, fiul lui Theopompos, închină lui Augustus încă în viață un templu. Dar manifestarea cea mai spectaculară de pietate a grecilor dobrogeni față de Roma și de împăratul pe tron se înregistrează în cadrul „Comunității pontice” sau „a elenilor din Pont” (denumită după numărul membrilor ei, Pentapolis sau Hexapolis), din care Histria a făcut parte.

Relativa prosperitate a orașului din sec. II p.Chr. și primele decenii ale sec. III p.Chr., în timpul împăraților Antonini și Severi, este documentată arheologic de vestigiile unor construcții publice,

laice și de cult: două edificii termale construite și refăcute în mai multe rânduri; un „macellum” (hală), precum și un „mithraeum” și un „muzeu”. Numeroase basoreliefuri, altare onorifice, dedicații și inscripții, în afară de cinstirea pe care o aduc împăraților din vremea respectivă, în semn de loialitate pentru Roma, vorbesc în chip explicit de refondarea „Gerusiei” locale („Sfatul bătrânilor”, care se ocupa cu respectarea cultelor și educarea tineretului), de refacerea portului, de reconstrucția unui gimnaziu, toate dublate de o reluare masivă a emisiunilor monetare proprii. Situația arheologică justifică titlul prin care orașul se autointitula „prea strălucita cetate a histrienilor”.

Săpăturile arheologice au precizat latura de vest a unui zid de incintă, ridicat de locuitorii orașului la începutul sec. II p.Chr. Teritoriul este locuit de o populație eterogenă, formată din getodaci, bessii și lai colonizați, greci romanizați, veterani și coloniști romani. Aprovizionarea cu apă a orașului, adusă de la cca. 30 km dinspre actualul sat Fântânele, asigura locuitorilor, ca și probabil proprietăților din jur, apa care lipsea în imediata vecinătate a cetății.

Incursiunile carpile din anul 238 p.Chr. constituie începutul unor serii de atacuri ale populațiilor de la granițele Imperiului, în special carpo-gotice, care ating culmea către mijlocul sec. III p.Chr. (anii 242, 245-253, 267) și la capătul cărora Histria suferă o distrugere totală, consemnată de izvoarele literare și constatată de cercetările arheologice.

Nevoia asigurării vieții și bunurilor va sili orașul

la sfârșitul sec. III p.Chr. (probabil sub împăratul Probus) și la începutul sec. IV p.Chr. (în vremea lui Dioclețian și Constantin cel Mare) să-și restrângă la jumătate suprafața de locuit, pentru a cărei apărare se ridică un nou zid de incintă, la construirea căruia au fost folosite materiale din epocile anterioare.

14

Veacurile care urmează consemnează la Histria o perioadă de relativă liniște și dezvoltare, care nu va atinge însă strălucirea vremurilor de odinioară. Reformele economice-administrative și politice întreprinse de Dioclețian (284-305 p.Chr.), Constantin cel Mare (306-337 p.Chr.), Anastasius (491-518 p.Chr.) și Iustinian (527-565 p.Chr.) sunt vizibile și la Histria, prin opera de refacere a unor construcții și a zidului de incintă, ca și prin unele inițiative edilitare. Astfel, din sec. IV p.Chr., în partea de vest a orașului se pun bazele unui cartier oficial; refacerea unor compartimente din edificiul termelor ar indica repunerea lor în funcțiune tocmai în această perioadă. Determinată de nevoia de spațiu, zona de locuit a orașului se lărgeste prin construirea în partea de sud-vest a unui sector economic. În sec. V-VI p.Chr. activitatea constructivă a orașului este încă și mai susținută. Câteva basilici de mari proporții – între care se distinge prin amplasament, dimensiuni și eleganță basilica episcopală-, și un edificiu cu caracter comercial au fost reconstruite și amplificate în această perioadă. În sectorul de sud-est al orașului se află cartierul aristocratic, cu străzi bine pavate, canale și locuințe de mari proporții (zona Domus). Totodată, la periferie, uneori chiar și în afara zidurilor, numeroase

urme de clădiri modeste, construite din piatră, nefasonată, legată cu pământ, sunt dovada începutului unui proces de ruralizare.

După atacurile hunilor, din sec. IV și V p.Chr., urmează altele, întreprinse în a doua jumătate a sec. VI de către avari și slavi. Este un fapt dovedit arheologic că după primele decenii ale sec. VII p.Chr., Histria a suferit atacuri în fața cărora orașul nu a mai putut opune rezistență. Descoperirea unei monede de bronz din timpul lui Heraclius (613-614) în comuna Sinoe și a alteia de aur de la Constantin al IV-lea Pogonatul în satul Istria, arată menținerea legăturilor străvechii colonii milesiene cu teritoriul roman învecinat, în ultima ei perioadă de existență, care este posibil să se fi prelungit până în a doua jumătate a sec. VII p.Chr. Sfârșitul propriu-zis al Histriei ca centru urban se leagă de condițiile politice și administrative ale Dobrogei în sec. VII și, posibil, de transformarea acum a vechii lagune marine în lac. După treisprezece secole de existență ia sfârșit istoria cetății Histria, al cărei rol în viața economică și culturală a Dobrogei a fost dintre cele mai importante. Pe ruinele vechiului oraș se vor semna, în secolele următoare, urme de locuiri sporadice, documentate de monede din timpul lui Ioan Tzimiskes, Manuel I Comnenul sau Andronic I Comnenul.

Cetatea a fost de fapt părăsită de locuitorii săi, care își vor duce o viață stabilă nu departe de vechile ziduri. O dovedesc așezarea și cimitirul biritual de la Istria-Capul Viilor, situat la circa 600 m de limita vestică a actualului sat Istria, în drumul

ce duce spre cetate, sau așezarea feudal-timpurie semnalată la Vadu.

* * *

16

Începute în 1914 sub conducerea savantului român Vasile Pârvan, săpăturile arheologice de la Histria au continuat fără alte întreruperi, decât ale celor două războaie mondiale, până în zilele noastre.

Datorită eforturilor lui V. Pârvan între 1914-1916 și 1921-1926 cercetarea Histriei a însemnat dezvelirea în întregime a zidului mare al cetății precum și a unui număr de edificii publice și private, majoritatea din sec. IV-VI p.Chr.: cartierul din vestul cetății, edificiul comercial, piața cu portic, termele precum și numeroase inscripții ce ofereau o imagine sugestivă a dezvoltării cetății. Rezultatele cercetărilor de la Histria au fost făcute cunoscute de V. Pârvan prin rapoarte de săpături sau studii speciale, publicate în *Analele Academiei Române*; notăm pentru importanța lor studiile închinete inscripțiilor (*Histria*, IV, București, 1916; *Histria*, VII, București, 1923, și în revista *Dacia*, II, 1925). Aceste informații vor fi folosite în lucrările savantului român referitoare la ținutul dintre Dunăre și Mare (în special în *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923).

La conducerea șantierului Histria urmează, între 1927-1942 Scarlat Lambrino. Din această perioadă notăm câteva studii epigrafice și monografia consacrată de Marcelle Lambrino ceramicii arhaice de la Histria.

Reluarea săpăturilor, o vreme întrerupte, este încredințată în 1949 Academiei Române prin Institutul său de arheologie. Sub conducerea unor șefi de șantier ca prof. Emil Condurachi, între 1949-1970, sau a prof. D.M.Pippidi, din 1971 până în 1981, se dă o nouă orientare cercetărilor. Ea va fi continuată de alte două personalități de prestigiu în arheologie: Petre Alexandrescu (între 1982 - 1989) și Alexandru Suceveanu (din 1990). Se extind săpăturile în zona histriană, pe platoul de vest și în necropolă, dar și la Sinoe, Tariverde, Istria-sat, Nuntași. În interiorul cetății se întreprind săpături în sectorul de sud-vest, zona centrală (Domus) și cea a templelor grecești (zona sacră), obținându-se date precise pentru o perioadă mai puțin cunoscută din viața coloniei, începând cu așezarea grecilor întemeietori printre localnici, până la încetarea stăpânirii romane aici. Aceste noi descoperiri au fost valorificate prin nu mai puțin de paisprezece volume închinat Histriei (seria nouă), apărute până în prezent.

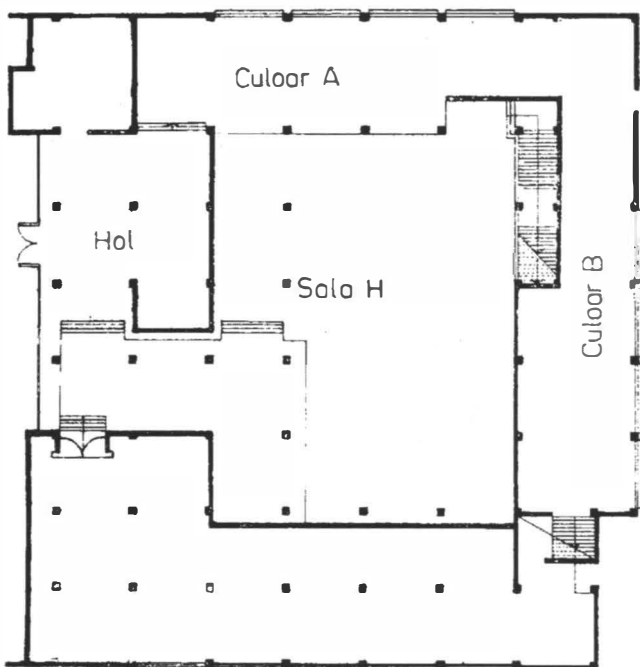
Bogatul material documentar, rezultatul a peste nouă decenii de cercetări arheologice, constând din inscripții, elemente arhitectonice, fragmente sculpturale, ceramică de lux și uzuală, vase de sticlă și monede, conducte de piatră și amfore își află locul acum în clădirea nouă și modernă a Muzeului cetății Histria, amplasată în stânga șoselei de acces în cetate și dincolo de împrejmuirea incintei.

MUZEUL

PARTER

Intrarea în muzeu familiarizează vizitatorul cu specificul descoperirilor de la Histria: sunt expuse o friză elenistică din marmură cu reprezentarea divinităților grecești și un capitel de antă din calcar, din sec. V a. Chr.

Materialul complementar situează Histria pe harta arheologică a României și îi stabilește

▲ I.a. Plan parter.

legăturile cu alte așezări antice din Dobrogea și mai ales cu cele aflate în teritoriul din jurul cetății.

CULOAR A:

*epoca pietrei (neolitic) – prima epocă a fierului
(Hallstatt)*

19

Epoca neolitică a început în Dobrogea prin cultura Hamangia (cca. 4200-3700 a.Chr.). Săpăturile întreprinse la Baia-Hamangia, Ceamurlia, Golovița, au scos la iveală un bogat material ceramic (pahare, vase bitronconice, oale globulare ș.a.) idoli de marmură și de lut, topoare de piatră, unelte (lame, răzuitoare, râșnițe și zdrobitoare de boabe).

Pentru neoliticul final (sau eneolitic) specifică este cultura Gumelnița, în varianta pontică (cca. 3700-3200 a.Chr.). Dintre unelte se remarcă lamele lungi de silex, răzuitoare, împungătoare, spatulele și brăzdarele de corn de cerb. Ceramica are o mare varietate: măsuțe-suport cu semnificație rituală, oale, străchini, boluri bitronconice, capace cu pictură policromă.

Perioadei de trecere la epoca bronzului (3200-2500 a.Chr.) îi corespund culturile Cernavodă I-III. Specifice acestor culturi sunt vasele ornamentate cu caneluri, creștături și incizii. Printre descoperirile corespunzătoare începutului epocii bronzului se remarcă o statuie menhir, descoperită la Baia-Hamangia, reprezentând un personaj feminin cu numeroase detalii realiste: brațele, ochii, gura, colierul, iar pe spate coloana vertebrală, omoplații și mai multe topoare de luptă specifice epocii.

În perfectă continuitate cu epoca anterioară se plasează prima epocă a fierului (Hallstatt). Hallstatt-ului timpuriu și mijlociu dobrogean îi este caracteristică mai ales cultura Babadag (sec. XI-VII a.Chr.). Unele fragmente ceramice de tip Babadag II sunt ornamentate cu mici cercuri și benzi imprimante cu așa-numitul „torques”. Fragmentele de cești, oale și străchini ornamentate cu caneluri aparțin ceramicii de tip Babadag III.

CULOAR B:

colonizarea milesiană - Histria arhaică

În perioada de sfârșit a primei epoci a fierului, în a doua jumătate a sec. VII a.Chr., ia ființă colonia Histria, întemeiată de coloniști veniți din Milet (Asia Mică). Pătrunderea culturii grecești în mediul autohton, schimburile de produse care au loc între

◆ Vase corinthiene.

cele două populații – greci și geți – sunt prezentate prin descoperirile arheologice de la Corbu de Sus, Tariverde, Nuntași, Istria-pod (jud.Constanța), Sarinasuf (jud.Tulcea). Influențele culturii grecești pătrunse adânc în teritoriul locuit de daco-geți sunt puse în lumină de o serie de vase și urne funerare lucrate cu mâna sau la roata olarului, unele imi-

tând modelele grecești. Un bogat material ceramic de import oglindește legăturile Histriei cu lumea greacă în sec. VII-VI a.Chr.: Milet, Ionia de Nord, Chios, Clazomene. Este prezentată deopotrivă ceramica corinthiană și atheniană cu figuri negre, din sec. VII-VI a.Chr.: aryballoi, cupe, cratere, lekane cu capac ș.a. Amforele constituie recipientele mari în care se aduceau uleiuri și vinuri, la început din Chios și Lesbos, mai târziu și din alte centre: Thasos, Heracleea Pontică, Sinope, Rhodos, Cnidos, Chersones.

La Histria se constată, începând cu mijlocul sec. VI a.Chr., o intensă activitate urbanistică. Sunt prezentate țigle și olane vopsite, teracote arhitectonice, fragmente de sima pictate, care au aparținut unui templu al Afroditei (550-525 a.Chr.).

NIVEL I

CULOAR C:

Histria greacă (sec. VI a.Chr.-sec. I a.Chr.)

Activitatea constructivă în sec. V a.Chr. este documentată printr-o serie de elemente arhitectonice de marmură sau de calcar local, care au aparținut edificiilor din „zona sacră” a cetății.

Ceramica attică din al doilea sfert al sec. VI a.Chr. este destul de importantă la Histria. Se remarcă două cupe din categoria „micilor maeștri” (circa 530 a.Chr.). Alte categorii de vase din aceeași perioadă sunt importuri corinthiene (oxybaphon, aryballoi) sau greco-orientale (farfurioare, amfo-

♦ Cupe „Mici Maeștri”.

rete etc.), alături de care își face apariția și ceramica histriană uzuală: oenochoe și cupe.

Ceramica cu figuri roșii de sec. V a. Chr., puțin frecventă la Histria, este reprezentată prin câteva fragmente de cupe și cratere, datate în prima jumătate a secolului.

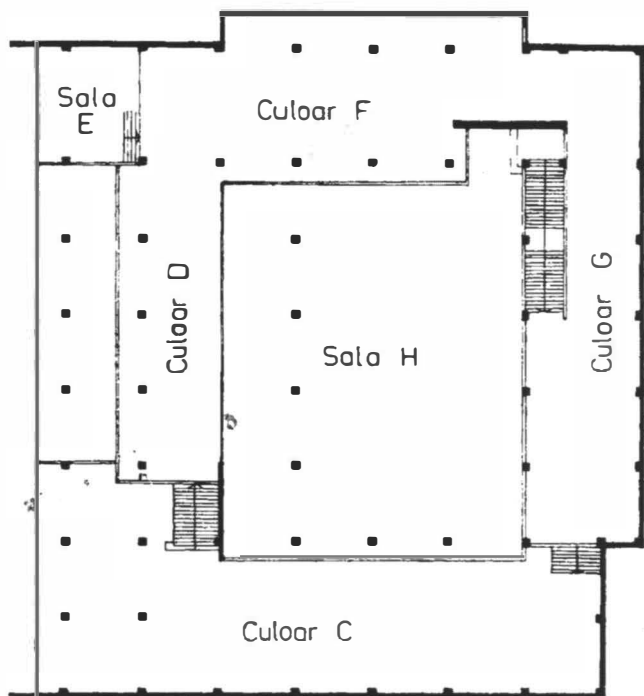
Începând cu a doua jumătate a sec. V a. Chr. și în secolul următor ceramica attică cu firnis negru devine din ce în ce mai abundentă: kantharoi, oenochoe, cupe (un fragment păstrează dedicația către Zeus – ΔΙ), lekythoi, aryballoi. Ceramica cu figuri roșii, deși prezentă la Histria, se află într-o proporție redusă: notăm un crater cu figuri roșii datat în jurul anului 400 a. Chr.

Ceramica de uz curent ocupă un loc important în economia cetății. O serie de vase, la început importate, se produc în atelierele locale, chiar în primele secole de existență ale orașului: lekythos globular, căni, boluri și mykes, cratere. Producția locală este abundentă în sec. IV a.Chr.: tipuri de hydrii miniaturale, căni, cupe cu o toartă etc.

Importurile attice, ca pretutindeni în lumea greacă, devin masive odată cu reînființarea Ligii maritime atheniene. La Histria s-a găsit un mare număr de boluri, bolsal și cupe joase din sec. IV a. Chr.

Aspectele dezvoltării economico-sociale a cetății în această perioadă le desprindem din monumen-

▲ I.b. Plan etaj.

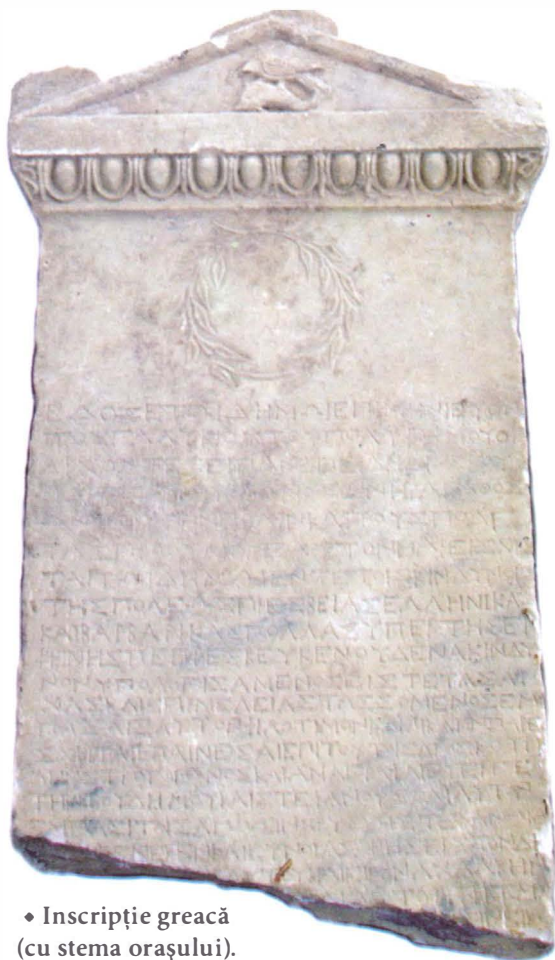
- ♦ Vedere generală a culoarului C din interiorul muzeului consacrat perioadei grecești din istoria cetății.

tele păstrate: elemente arhitectonice-capitel doric din sec. IV a.Chr. – sau piese de cult – picioare de trapeza (masă). Între inscripțiile funerare, unele sunt versificate: epitaful lui Ariston al lui Pausanias, epigrama pentru Menecharmos, fiul lui Eusthenes și o alta pentru Hediste, fiica lui Evagoras, sau inscripția pentru Heronymos, fiul lui Diagoras.

Deși în sec. III a.Chr. apar la Histria semnele unei crize care se va accentua în secolele următoare, situația economică a orașului se menține mulțumitoare.

- ♦ Vas de faianță egiptean din perioada elenistică.

◆ Inscripție greacă
(cu stema orașului).

Alături de vase de bucătărie grecești întâlnim deopotrivă ceramică histriană, importuri attice și vase de aspect nord-pontic lucrate cu mâna.

Alte forme ceramice (kantharoi attici, boluri, lekythoi histrieni, fragmente ceramice cu inscripții etc.) se datează deja la sfârșitul perioadei elenistice: sec. II-I a.Chr.

Documentele epigrafice aduc mărturia unor legături ale Histriei cu insulele Rhodos (epigrama funerară pentru Diofantos Druites) și Thasos (baza

- ♦ Fragment dintr-o mare stelă funerară cu imaginea în relief a unui militar în picioare. Sec. II p. Chr.

unei statui de marmură pentru Herofon, fiul lui Sostratos) sau cu Cyzikul (decret în cinstea unui medic din Cyzik, Diocles, fiul lui Artemidoros).

Materiale arheologice modeste, cum sunt torțile de amfore șampilate, întăresc informațiile textelor epigrafice despre legăturile comerciale active întreținute de Histria.

Artele plastice, în primul rând sculptura, pun la contribuție forțe și resurse proprii. Producția atelierelor locale se mărginește, în general, la o sculptură de mici dimensiuni: frize decorate cu bucranii, rozete sau lebede în zbor, personaje mitologice (bustul Terpsichorei – muza dansului; Nike la o întrecere de care ș.a.) sau scene de cult (**cena funebris**).

Alături de sculptura în marmură sau piatră, de o mențiune specială se învrednicește abundența producției de statuete de lut, opere ale modelatorilor locali.

Un decret histrian în cinstea lui Aristagoras, fiul lui Apaturios (sec. I a.Chr.) lasă să se presupună stăpânirea lui Burebista și asupra cunoscutei cetăți milesiene. Printre exponatele prezentate datând din această perioadă se află materiale arheologice diverse: vase ceramice, greutăți pentru războiul de țesut, fusaiole.

Un alt mare eveniment de la sfârșitul sec. I a.Chr. și cu multiple implicații economice, sociale

◆ Stelă funerară din calcar, consacrată zeilor Mani din infern. Sec. II p. Chr.

și demografice, îl constituie cuprinderea Dobrogei în granițele Imperiului Roman. Condițiile generale ale Dobrogei în epoca romană asigură orașelor pontice, deci și Histriei, o perioadă de liniște propice pentru dezvoltarea producției de mărfuri și pentru intensificarea schimburilor comerciale. Un bogat material epigrafic aduce informații despre „a doua întemeiere – sau zidire – a orașului”, sau despre funcționarea unor asociații la care iau parte, alături de cetățenii romani, un număr sporit de traci grecizați și de greci cu **nomen** și **praenomen** latin.

NIVEL II

CULOARELE D, F ȘI SECTOR E:

Histria romană, sec. I-VII p. Chr.

Alte documente epigrafice menționează veterani romani așezați la Histria sau pe teritoriul cetății (un Titinius Severinus din Ala II Hispanorum et Aravacorum, în prima jumătate a sec. III p.Chr., sau la Ulmetum, un Valerius Victorinus cu grad de **biarchus** în armata lui Licinius). Alături de divinitățile consacrate ale pantheolului greco-roman (Jupiter, Junona, Dionysos, Demetra ș.a.), alte inscripții sunt consacrate zeului Asklepios „cel slăvit în Pergam” sau „umbrelor sfinte ale strămoșilor”. De altfel, monumentele funerare sunt într-un număr covârșitor: stele, reliefuri, statui.

Preocupările urbanistice legate de refacerea unor monumente anterioare sau construirea altora noi, sunt evidențiate printr-o serie de elemente arhitec-

◆ Relief votiv cu reprezentarea lui Dionysos.
(Epoca romană)

tonice: baze și fusuri de coloană, capitele ionice și corintice, colonete, frize cu elemente vegetale etc.

Un sector aparte (**Sectorul E**) este rezervat edificiilor termale (băile publice). Sunt prezentate fragmente din decorația arhitectonică (placaje de marmură, bucăți din pavajele de mozaic, capitele), tuburi ceramice și diverse obiecte rezultate în urma săpăturilor arheologice de aici: vase de lux și de uz comun, fragmente sculpturale ș.a.

În continuare (**Culoar F**), se oferă vizitatorului o imagine de ansamblu asupra dezvoltării Histriei în perioada romană. O bogată serie ceramică reprezentată de vase de uz casnic și de statuete de teracotă provenind dintr-un atelier coroplastic local, alături de alte descoperiri (picior de candelabru, aplice și brățări de bronz, mărgelile de sticlă, obiecte din os etc.) sunt dovada unei vieți stabile și prospere aici.

♦ Altar cu inscripție, din teritoriul histrian
(Vicus Secundini).

Numeroase recipiente de sticlă, folosite fie ca vase de băut și servit la masă, fie pentru păstrarea balsamurilor și unguentelor, dovedesc larga răspândire a acestei categorii de obiecte.

Pentru iluminat se foloseau opaițele ceramice îngrijit ornamentate cu figuri mitologice sau umane, fructe, animale, decor geometric etc.

Mai multe tuburi de apeduct fac dovada preocupărilor edililor locali pentru alimentarea cu apă a cetății.

Înflorirea vieții economice este evidentă și în te-

♦ Capitel corinthic.
Epoca romano-bizantină.

ritoriul cetății: sunt expuse vase ceramice romane și indigene din așezările de la Istria-sat și Fântânele.

Paralel cu transformările economico-sociale se înregistrează o dezvoltare complexă a vieții spirituale. În această perioadă se remarcă creșterea popularității unor zeități orientale (Cybela, Sabazios, Mithras), precum și adorarea unor zei locali (Cavalerul Trac). Numeroase sunt și reprezentările lui Dionysos cu epitetul de Karpophoros (Dădătorul de roadă). Totlui Dionysos o asociație de „închinători vârstnici” îi consacră un monument votiv pentru împăratul Elagabal și mama sa, pentru alte oficialități locale histriene.

Epoca romană târzie sau romano-bizantină (sec. IV-VII p.Chr.) reprezintă și pentru Histria perioada unor repetate eforturi de reconstrucție și redresare economică. Producția ceramică este ilustrată printr-o serie de amforete, ulcioare piriforme, căni, platouri cu decor șampilat etc.

Amforele continuă să fie folosite la transportul și conservarea unor produse: vin, ulei, cereale, materiale minerale și vegetale. Practicile agrare sunt documentate de pietre de râșniță din calcar, de vase de marmură (**mortaria**) folosite la amestecul și presarea diverselor produse.

Un loc aparte în arhitectura romano-bizantină îl ocupă basilicile de cult creștin. Sunt expuse capitele creștine, frontoane, fragmente de placă de cancelli, elemente de **mensa martyrium** etc.

CULOARUL G:

Histria romano-bizantină și feudală

Alte categorii de obiecte din epoca romană târzie descoperite la Histria sunt opaițe, catarame și piese din os: ace, piepteni, aplice, plăsele, împungătoare.

Pe drumurile de uscat și pe mare se mențin permanente legături cu marile centre ale Imperiului Roman de Răsărit. Diverse tipuri de amfore sunt dovada unei activități comerciale din ultima perioadă de existență a cetății.

După retragerea autorităților romano-bizantine din Dobrogea, în sec. VII p.Chr., populația românească, rezultată în urma procesului de etnogeneză, se afirmă cu putere. La Istria-Capul Viilor au fost descoperite urmele unei așezări cu locuințe de tradiție romano-bizantină precum și o necropolă birituală. Între materialele ceramice, în număr impresionant, provenite de la Istria-Capul Viilor, remarcăm două ulcioare romane, refolo-

♦ Grup statuar: Hercules în luptă cu leul din Nemeea.
Sfârșitul sec. III p. Chr.

♦ Reconstituirea unui mormânt de la Istria-Capul Viilor.

site în mormintele feudale timpurii. Perioada este marcată prin reconstituirea unui mormânt de incineratie feudal-timpuriu.

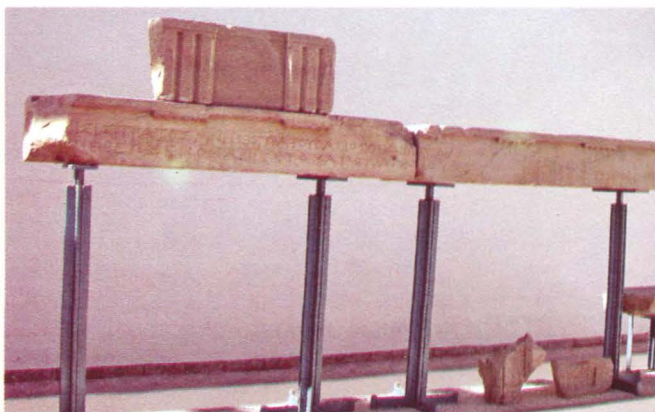
Ceramica românească descoperită la Năvodari, în zona unui important atelier meșteșugăresc din sec. XIV-XV, demonstrează permanența vieții românești în ținutul dintre Dunăre și Mare.

SALA CENTRALĂ (H)

Un loc aparte în arhitectura muzeului îl ocupă sala mare de la parter, destinată prezentării unor materiale arheologice dintre cele mai diverse: elemente arhitectonice de templu grec și de urbanism roman, inscripții votive și decrete onorifice, altare și stele funerare, elemente diverse din decorația interioară a edificiilor basilicale.

Fundalul sălii este ocupat de reconstituirea fațadei templului doric de marmură, dedicat Marelui Zeu (Theos Megas) de către un locuitor originar din insula Thasos (sec. III a.Chr.).

- ♦ Inscripție de pe fațada templului lui Theos Megas.
Sec. III a. Chr.

- ◆ Inscripție funerară cu numele unei familii de traci din teritoriul histrian (Vicus Quintionis).

Dintr-o perioadă mai timpurie din viața cetății (prima jumătate a sec. IV a.Chr.) este baza de marmură neagră a statuii lui Apollon Ietros (Apollon Tămăduitorul).

Printre documentele epigrafice din perioada romană de la Histria se numără inscripția bilingvă săpată pe epistilul unei clădiri și dedicată împăratului Antoninus Pius (anul 157 p.Chr.).

Nimic nu pare însă să depășească în mărime și importanță, pentru această epocă, lista fruntașilor Gerusiei histriene din anul 138 p.Chr. În afara celor 157 de nume menționate, inscripția cuprinde

un decret de cinstire a președintelui în exercițiu, Artemidoroș al lui Herodoros, care a dăruit asociației o sumă de bani pentru celebrarea anuală a „sărbătorii trandafirilor” (Rosalia), Gerusia având deopotrivă un rol în cinstirea împăraților romani.

36

Alte inscripții fac mențiunea unor neamuri trace de *bessi* și *lai*, colonizate, alături de cetățeni romani, în teritoriul Histriei în anumite sate (*vici*); la *vicus Quintionis* (Sinoe), *vicus Secundini*, dar și la *Ulmetum* (Pantelimonul de Sus) ș.a. Nu lipsesc nici dovezile epigrafice privind populația getică din așezările rurale, aflată în plin proces de romanizare.

Recentele descoperiri din basilica episcopală a cetății de sec. VI p.Chr. ocupă un spațiu generos. Sunt expuse capiteluri, fragmente decorative de marmură, platoul cu tripla invocare divină (*trisa-gion*), candelerele de sticlă etc.

În sfârșit, un număr de altare și stele funerare, reliefuri cu scena banchetului funerar, de arhitrave ș.a. îl însoțesc pe vizitator spre ieșirea din muzeu.

1. Zidul de incintă păstrat reprezintă ultima restrângere a cetății pe vechiul promontoriu stâncos. Împreună cu trei valuri de pământ (dintre care ultimul, de lângă zid, este utilizat acum ca drum de acces în cetate), între care se aflau șanțuri pline cu apă, zidul constituia un sistem defensiv în fața atacurilor venite dinspre continent. Construit la puțin timp după marea distrugere gotică de la mijlocul sec. III p.Chr., probabil în timpul împăratului Probus, zidul va fi distrus cu ocazia unui nou atac gotic, din 295 p.Chr., și refăcut la începutul sec. IV p.Chr., în vremea lui Dioclețian și Constantin cel Mare, când aria orașului se extinde spre sud și spre nord. Incinta va mai suferi refaceri succesive la sfârșitul sec. IV p. Chr., ca urmare a distrugerilor provocate de atacurile gotice din timpul lui Valens, apoi la începutul sec. VI p.Chr. în timpul domniei

♦ Poarta principală și turnurile văzute din interiorul cetății.

- ♦ Piața mare a orașului roman-târziu și diverse edificii.

împăratului Anastasius și la sfârșitul sec. VI - începutul sec. VII p.Chr.

De forma unui poligon neregulat, acest zid înconjoară orașul, lăsând în afară construcții mai vechi. Cea mai solidă și mai bine conservată este latura de vest: lată de 2,10 m, ea este prevăzută cu șapte turnuri și două porți. Alte trei turnuri și două porți mai mici sunt construite pe laturile de nord și de sud ale incintei. La construirea zidului au fost folosite elemente arhitectonice aparținând vechilor edificii histriene și inscripții, păstrate altădată în zona sacră a templelor sau în piața publică a orașului.

2. Poarta mare

La mijlocul laturii de vest se află poarta mare a cetății cu o deschidere de 3,30 m. Ea este prevăzută cu patru turnuri (două turnuri mari în față, ridicate odată cu refacerea constantiniană și alte două în linie cu zidul), care cuprind între ele o curte interioară de formă rectangulară, șanțuită, ca de altfel și pragul porții, de două rigole în scopul de a ușura pătrunderea și circulația vehiculelor.

Turnurile dinspre interior au în prelungire două

♦ Culoarul de acces spre turnul mare al zidului de incintă.

contraforturi ce reprezintă tocurile unei porți de lemn.

3.4.5. Piața și edificiile publice de tip basilical

Imediat în spatele porții urmează o mare piață (3), de formă trapezoidală pavată cu lespezi de piatră, limitată la nord, est și sud de edificii publice și private. În partea de est, în fața porții de intrare, se văd temeliile bine conservate ale unei basilici paleocreștine (4), cu criptă, care funcționa încă la mijlocul sec. VI p.Chr. Cercetări recente au descoperit la est de criptă un puț sacru adânc de cca. 3 m, din care au fost recuperate obiecte databile în sec. I-III p.Chr. Spre sud, piața este limitată de o biserică civilă (5) de formă rectangulară (16,65 x 11,40 m); două șiruri de coloane împart spațiul interior în trei nave. Edificiul, construit și refăcut în sec. III p.Chr., a servit probabil unui scop administrativ.

♦ Vedere din turnul mare: cartierul de vest al cetății.

6-13. Cartierul de vest

Imediat după această bazilică se văd urmele unei străzi (6), bine pavată, orientată nord-sud, care duce spre terme. Strada traversa în sec. IV p. Chr. cartierul oficial al orașului roman târziu.

În acest sector, situat chiar lângă poarta principală, remanierile frecvente ale incintei și ale intrării au determinat schimbări esențiale în orientarea și structura clădirilor în general, încăperi de forme și dimensiuni inegale, cu ziduri grosolane, întărite uneori cu contraforți (7).

Pe aceeași latură și cu fața la stradă remarcăm o încăpere de mari proporții (8) limitată în partea de sud și de vest de un culoar de acces spre scările turnului mare de apărare al cetății (9).

Pe partea stângă a străzii de află o bazilică publică (10), de formă aproape pătrată, a cărei suprafață interioară este separată de două rânduri de câte trei pilaștri și care datează din sec. IV p. Chr.

Sub nava de nord a basilicii s-a identificat o construcție de pietre legate cu pământ, din a doua jumătate a sec. VI a.Chr. Construcția așezată direct pe stâncă, suprapune la rândul ei o groapă adâncă de cca. 3 m, care reprezintă cel mai vechi depozit votiv al cetății (ultimul sfert sec. VII - începutul sec. VI a.Chr.). Strada continuă spre sud, delimitând în dreapta și în stânga două edificii deosebit de interesante și anume o biserică (11) și un edificiu comercial (12). Ușor asimetrică și de formă rectangulară, biserica are trei nave inegale orientate N-S și zidul de vest folosit ca parament interior de incinta de la începutul sec. IV p.Chr.

Cel de-al doilea monument (12) din acest cartier are o sală absidală precedată de o cameră intermediară lungă și de o serie de boxe pentru vânzarea produselor (**tabernae**). Complexul, construit în sec. IV p.Chr., se compunea inițial dintr-o sală cu absidă, cu destinație publică (eventual tribunal). Într-o fază ulterioară și prin adăugarea încăperii cu tejghele și boxe (10 compartimentări mai mici), construcția putea servi și ca edificiu comercial.

Ultimele două edificii delimitează o piață pavată cu lespezi de piatră și mărginită cu baze de coloane aparținând ordinului ionic deasupra cărora se ridicau altădată coloanele unui portic (13).

14. Băile romane (terme I)

Imediat spre sud urmează marele edificiu al băilor romane (terme). Alipit într-o primă fază vechii incinte elenistice, la o dată ce nu poate fi

determinată decât cu aproximație în sec. I p.Chr., edificiul comportă în primele decenii ale sec. II p.Chr. o extindere sensibilă care va dura până la mijlocul sec. III p. Chr. După distrugerea gotică de la mijlocul sec. III p.Chr. urmează un moment relativ de scurtă durată, când termele au încetat să funcționeze. În primele decenii ale sec. IV p.Chr. au loc remanieri care ne dau voie să vorbim de o ultimă perioadă de funcționare a edificiului termal ca băi publice. O parte a lui este tăiată de incinta post-gotică și întreg edificiul, fără să-și modifice esențial modul de funcționare, se adaptează la noile principii de urbanism ale orașului. De la sfârșitul sec. IV p.Chr. și în secolul următor, termele își încetează funcționarea. Este posibil ca ansamblul să fi fost transformat într-o mare casă particulară.

Întregul edificiu al termelor se împarte în două părți: cea de nord cuprinde sălile de acces și de distracție ale publicului, iar cea de sud cuprinde piesele cu funcționare termală. Tot în această parte erau accesoriile: **praefurnia** (cuptoarele) și gurile de canalizare. Partea de nord este împărțită în două sectoare printr-un șir de șase pilaștri. Spațiul cuprins între pilaștri formează un fel de loje separate prin arcade și pavate cu mozaic. Lojele comunică prin deschizături largi, arcuite sus, cu sala cea mare, pavată cu mozaic care putea avea rolul de **palaestra**. Partea a doua a termelor, cea cu funcțiune termală propriu-zisă, se compune din patru săli, urmărite de la vest la est, într-o succesiune, care cel puțin teoretic, **putea reprezenta:**

-tepidarium (sala cu apă potrivită);

-**caldarium** (sala cu apă caldă);

-un nou **tepidarium**;

-**laconicum** (baia de aburi).

Partea de nord a edificiului funcționa ca **apodyterium** (vestiar), **palaestra** (sală de gimnastică) și **frigidarium** (sala de baie rece).

43

15. Cartierul economic.

Acest sector, adăugat mai târziu cetății, prin lărgirea spre sud a incintei (sec. IV p.Chr.), acoperă o regiune joasă din spatele termelor romane.

♦ Vedere din turnul mare: edificiu basilical și tabernae.

Edificiile, construite în cursul sec. IV-VI p.Chr. și separate de două stradele paralele, au fost utilizate fie ca ateliere – s-au identificat un atelier metalurgic și o brutărie – fie ca prăvălii cu depozite de grâne, păstrate în chiupuri de mari dimensiuni (**dolia**).

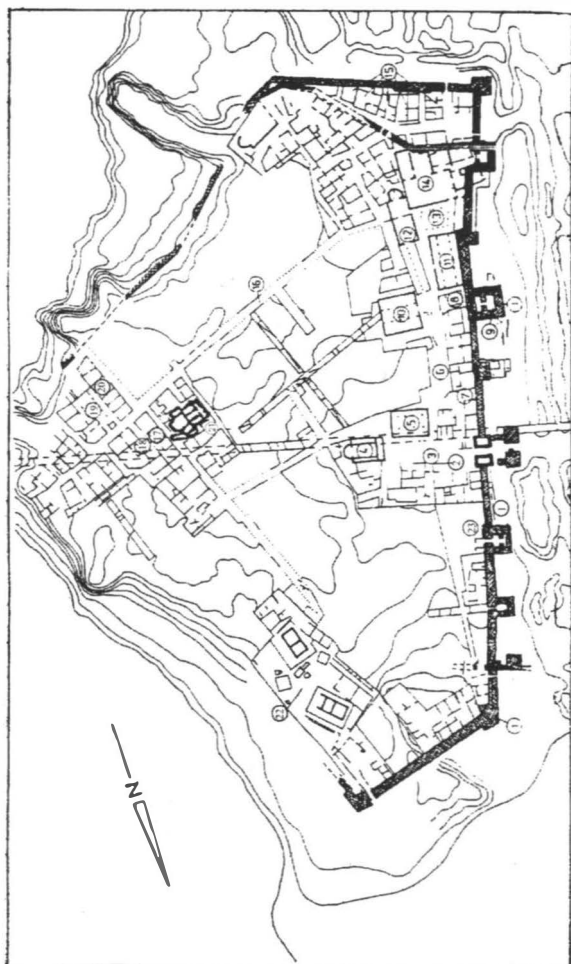
16-20 Cartierul de est (Domus)

Spre est de edificiul termelor și de cartierul

comercial se deschide o stradă (16), destinată numai pietonilor și pavată cu lespezi mari de piatră, dedesubtul căroră se află un canal de scurgere a apelor adunate în sectorul cel mai înalt al promontoriului spre zona din afara zidurilor. La capătul dinspre lac al străzii se deschide un mare cartier de villae romano-bizantine, de sec. VI p.Chr., numit convențional sector „Domus”. Cartierul se compune din patru **insulae** de edificii laice și religioase, plasate la intersecția a două artere de circulație importante. Deși de planuri diferite, edificiile au o organizare spațială asemănătoare: încăperi dispuse în jurul unei curți interioare cu portice. Unele presupun structuri etajate sau cu funcționalitate specială. Între ele se distinge complexul Domus 3, în partea de SE a zonei (19), care are în compunere și o capelă cu absidă. Edificiul a fost recunoscut ca reședință a episcopului cetății (**domus episcopalis**). Această interpretare și apropierea întregului cartier Domus de marea biserică episcopală a cetății ne determină să recunoaștem și celorlalte edificii destinații specifice (atelier-prăvălii de obiecte creștine, adăposturi pentru pelerini, spații administrativ-gospodărești etc.) și să desemnăm zona prin termenul **episcopium**.

21. Marea biserică episcopală

Cercetările arheologice la vest de Domus au condus la identificarea uneia din cele mai mari biserici creștine din Dobrogea, măsurând 58 m lungime, 28 m lungimea transeptului și 18 m lățimea naosului.

▲ II. Planul cetății romano-bizantine cu marcarea obiectivelor incluse în circuitul de vizitare.

Basilica se compune dintr-un **atrium** cu portic, un **nartex** placat cu dale de calcar și un **naos**. Are o absidă pentagonală și câte o anexă la nord și sud, reprezentată de **diaconicon** și **baptisterium**. Accesul în atrium se făcea prin trei portaluri monumentale, încadrate de elemente decorative din marmură.

Edificiul a fost construit în prima jumătate a sec. VI p.Chr. (în timpul împăraților Anastasius sau Justinian), peste o biserică mai mică, de la sfârșitul sec. IV p.Chr. Este reparat la jumătatea secolului și

♦ Cartierul de est (Domus): curte cu coloane.

46

este definitiv distrus la sfârșitul sec. VI p.Chr.

Întreg monumentul este acoperit de un ultim nivel arheologic, databil în sec. VII p.Chr..

De aici provin mai multe coloane, capiteluri, plăci de cancelli din marmură și un fragment de **mensa sacra** cu tripla invocare creștină.

22. Zona sacră (templele grecești)

O altă stradă, de asemenea pavată, conduce pe vizitator spre singura zonă unde straturile romano-bizantine au fost străpunse pentru a se ajunge la cele dintâi dovezi de existență ale orașului. Este

♦ Basilica episcopală. Zona transeptului.

atestată aici existența unor monumente de la mijlocul sec. VI a.Chr., moment căruia i se poate atașa prima fază de construcție în piatră a templului lui Zeus și al unui templu al Afroditei. În felul acesta se întrevește la Histria existența unui **temenos** în care coexistau cel puțin două culte.

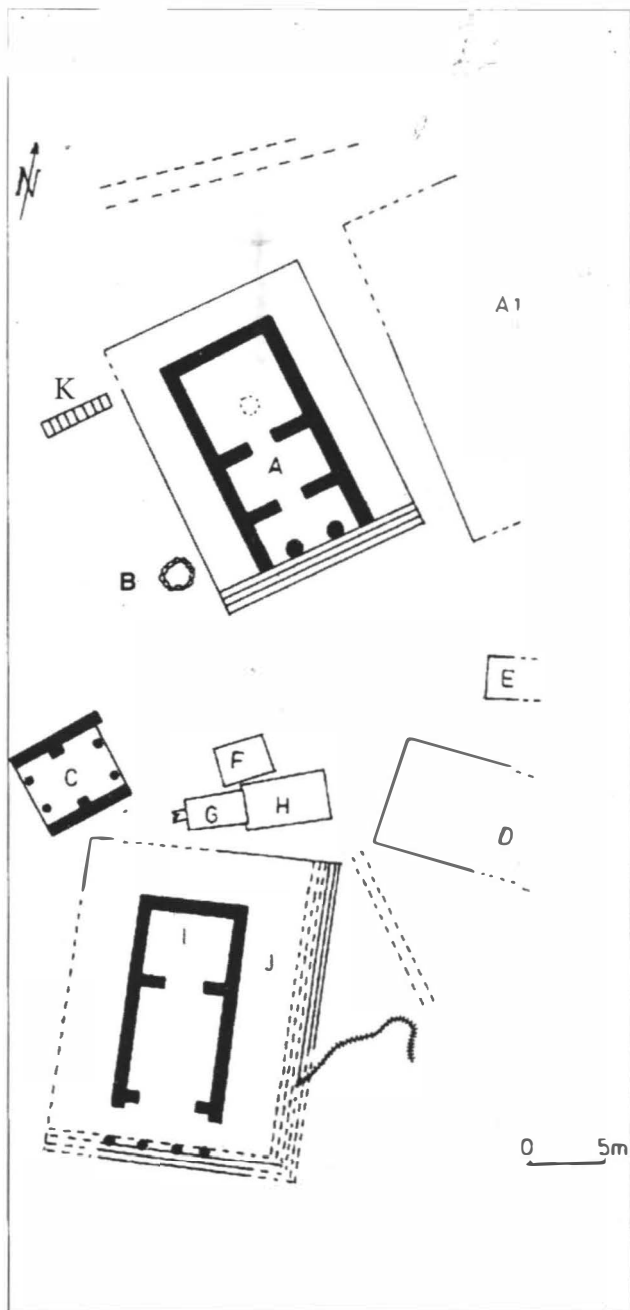
După distrugerea de la sfârșitul sec. VI a.Chr., datorată expediției lui Darius, urmează la începutul sec. V a.Chr. o perioadă de reconstrucție a edi-

- ♦ Vedere dinspre sud a zonei sacre a cetății. Altar public (în primul plan) și treptele templului dedicat lui Zeus.

ficiilor pe vechile fundații. Din această perioadă datează a doua fază de construcție a templului lui Zeus, probabil și a templului Afroditei, precum și o serie de altare, baze de stele și piese votive.

Distrugerea de la sfârșitul secolului IV a.Chr. determină o demantelare a monumentelor. Noile edificii vor utiliza la construcția lor piese provenind de la monumentele distruse. În această perioadă se plasează faza a treia a templului lui Zeus și altarul

▲ III. Zona sacră - plan de ansamblu.

lui Zeus Polieus.

Câteva construcții anexe pot reprezenta un posibil **propylon** și un portic (**stoa**). Reține atenția și o depresiune naturală profundă, aflată lângă templul Afroditei, considerată a fi un complex votiv legat de cultul zeiței.

Tot în această zonă au fost descoperite numeroase fragmente arhitectonice de marmură care au aparținut unui templu doric dedicat „Marelui Zeu”, datat în sec. III a. Chr.

La sfârșitul perioadei elenistice și începutul perioadei romane zona sacră este transformată într-un cartier de locuințe. Acest cartier, care a format obiectul a numeroase refaceri și transformări, a continuat să existe până în pragul sec. VI p.Chr. În partea de nord și situate deasupra ruinelor templului lui Zeus se păstrau vestigiile unui mare edificiu din vremea împăratului Constantin cel Mare (începutul sec. IV p.Chr.).

Plasarea în plan a monumentelor este următoarea:

A – Templul grec dedicat lui Zeus Polieus.

A₁ – Zid din fundația unui templu, pentru o di-

♦ Băile romane (terme II).

vinitate neidentificată (Apollon?).

B – Puț sacru (**bothros**) al templului lui Zeus.

C – Construcție de acces în zona sacră (**propylon**)

D - Altarul lui Zeus Polieus

E,F,G,H, - Altare și baze votive (**anathema**).

I – Templul Afroditei

23. Turnul mic al zidului de incintă

Circuitul de vizitare al cetății trece de locuințele romane-târzii alipite zidului de incintă, prin fața turnului mic al cetății. Pe zid se păstrează o scară cu trepte de piatră ce permit accesul în turn. La intrarea lui sunt conservate in situ câteva vase mari de provizii (**dolia**).

24. Zidul de incintă elenistic.

La cca. 100 m vest de zidul de incintă roman târziu se află zidul elenistic al acropolei. Format din mai multe tronsoane, zidul urmează un traseu poligonal, închizând o suprafață de cca. 10 ha; ocolea acropola pe la N și NE, până în zona sacră.

Spre sud, trecea pe sub zidul roman târziu și pe sub zidurile din zona de sud a termelor, îndreptându-se spre SE cetății. Paramentul dublu este lucrat din blocuri de calcar, unele provenite de la monumente mai vechi. Legătura paramentelor cu emplectonul (umplutura din piatră de șist) este asigurată de bârne de lemn dispuse transversal. Construit la sfârșitul sec. IV a.Chr. și supus unor refaceri succesive, zidul rămâne în funcțiune până la începutul sec. II p.Chr. Pe latura de vest a incintei dezafectate se va construi, în sec. II-III p.Chr. un mare edificiu și o instalație hidraulică.

25. Băile romane II

Situate în afara zidurilor incintei romano-bizantine, dar în interior față de incinta romană timpurie, acest edificiu dispune de o curte interioară înconjurată pe trei laturi de un portic cu coloane. Construcția cu o suprafață de cca. 1000 m², dispune de amenajări proprii destinației sale (vestiar, săli de baie, rezervoare, sistem de încălzire și rețea de canalizare). Edificiul este amenajat la începutul sec. II p.Chr. și funcționează până după mijlocul sec. III p.Chr. După această dată va fi folosit ca spațiu de locuire civilă (sec. III-IV p.Chr.).

Ulterior, în sec. IV-V și în sec. VII p.Chr. zona va fi abandonată necropolei. Pentru perioada cât a funcționat, edificiul a fost identificat cu un posibil gimnaziu – instituție de formare a viitorilor cetățeni, vitală pentru o cetate de tradiție greacă cum era Histria.

Cu aceasta se termină vizita în cetate. Așa cum

se poate constata, numai o parte din monumentele Histriei sunt scoase la lumină. Noi și importante sec-toare, atât din interiorul cetății, precum și din afara zidurilor ei, așteaptă să fie cercetate și puse în valoare.

Pentru înlesnirea orientării vizitatorului, pu-nem la dispoziția sa patru planuri, notate după cum urmează:

- planul I (a și b) prezintă circuitul de vizitare în muzeu;

- planul al II-lea este planul cetății romane târzii, cu marcarea obiectivelor incluse în circuitul de vizitare;

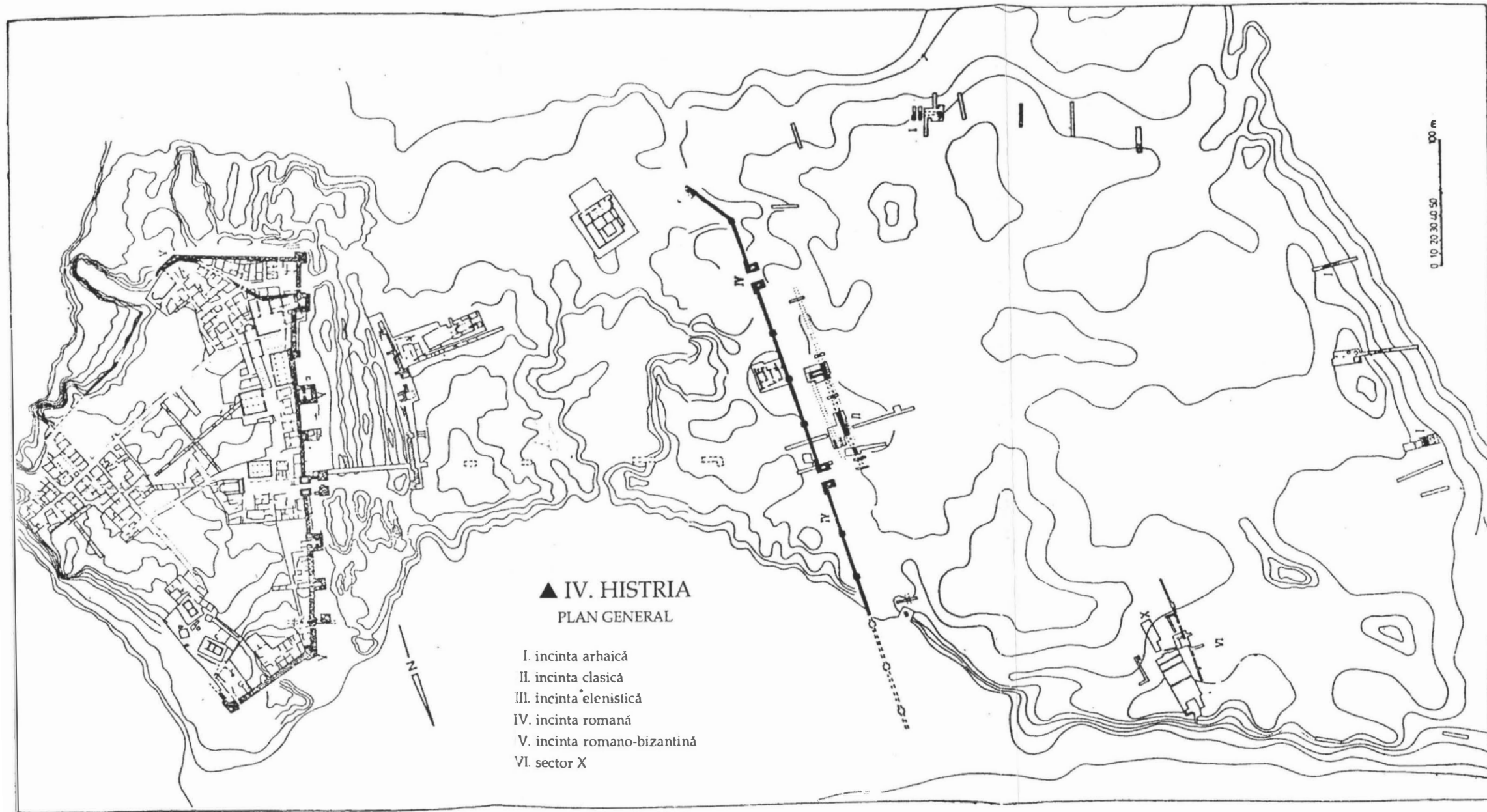
- planul al III-lea prezintă dispunerea monumen-telor din „zona sacră” a orașului grec, cu notațiile folosite în text;

- planul al IV-lea, de ansamblu, marchează în-tinderea suprafeței de locuit a orașului în toate pe-rioadele existenței sale istorice.

Excursiile la Histria se pot face pe două trasee principale:

- primul, urmând firul șoselei asfaltate Constanța-Tulcea până în satul Tariverde. La capătul acestuia se ramifică spre dreapta șoseaua ce duce la cetate, trecând prin comuna Nuntași, pe marginea lacului cu același nume; ramificația este lungă de circa 15 km;

- al doilea traseu urmează firul șoselei Mamaia-Năvodari-Corbu-Săcele-Lacul Nuntași.

♦ Vedere din edificiul termal (terme I).

MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE

**Piața Ovidiu 12
900745 Constanța-România
+ 40-41-618763, 614583**

EX PONTO

ISBN: 978-973-644-571-2

9 789736 445712